

Tijdschrift

VAN HET EUROPEES GENOOTSCHAP
VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

VOL. XVIII (april 1968) N° 4

Tijdschrift: MOORS E., Oude Antwerpsebaan, 161, MECHELEN

Bijdrage: Beschermend lid : minimum 200 fr. . . . . te storten aan
Lid : 150 fr.

LE MAIRE, P., 53 de Broquevillelaan, Brussel 15 of
op P.C.R. 8460.38 van het genootschap te Brussel of
via de Afdelingen

Nederlandse leden: briefwisseling aan MOORS, E.,
Oude Antwerpsebaan, 161, MECHELEN

ROMEINSE MUNTEN EN HUN « WARE » BENAMING

Veelal horen wij door verzamelaars van Romeinse munten praten over 'n « Grand Bronze » of 'n « Petit Bronze », enz. Meestal gebeurt dit door onze jonge verzamelaars. Zij bedoelen daar nu mee: « Grote bronzen - of Kleine bronzen Romeinse munten.

Dat deze wijze van aanduiden helemaal niets te maken heeft met de werkelijke muntbenaming, zal wel geen betoog hoeven. Het zijn in hoofdzaak de verkoopfirmas, vooral dan de Franse, die deze betiteling hebben ingevoerd, dus GB voor grote bronze munt, MB voor middelmatige bronze munt en PB voor de kleine bronzen muntjes. Op het eerste zicht lijkt dit wel praktisch en vooral gemakkelijk voor hun kopers, die over het algemeen over weinig goede naslagwerken kunnen beschikken. Ze kregen dan ook navolgers in Duitsland en Engeland. Maar in feite is het weinig paedagogisch en zeker niet historisch!

Kunnen wij ons daar dus akkoord mee verklaren? In geen geval! Integendeel vinden wij dat de verzamelaars van Romeinse (en andere antieke) munten, en in dit geval denken wij in de eerste

plaats aan de jonge verzamelaar, de munten die hij bezit, of wenst aan te schaffen, bij de ware naam kent. Daarom tracht ik hier een kort overzicht te geven van deze benamingen in de onderscheidene metalen of legeringen voor de eerste drie eeuwen van onze tijdrekening, zonder daarom op volledigheid te willen aanspraak maken.

GOUD: de *Denarius aureus* (kortweg « aureus » genaamd) woog ca. 8 gram en had een tegenwaarde van 25 zilveren denarii. de *Quinarius aureus* had de halve waarde van de vorige.

ZILVER: de *Denarius argenteus* woog juist zoveel als de gouden *Quinarius*, dus ca. 4 gram en had als tegenwaarde 16 bronzen asses.

de *Quinarius argenteus*, had de halve waarde van de denier. Deze schijnen nooit in groot aantal aangemunt te zijn geworden en zijn dan ook meestal zeldzaam.

ORICHALCUM: was een samenstelling met een verhouding (onder Augustus) van 4 delen koper op één deel zink. Later werd ook tin en lood toegevoegd. Van dit metaal werden gemaakt:

de *Sestersius* (onder Augustus), woog 27 gram en had een tegenwaarde van 4 asses.

de *Dupondius* had de halve waarde van de sesters, dus 2 asses.

KOPER: de *Sestersius*, de *As* en de *Quadrans* (= 1/4 as) hadden een gewicht in verhouding tot hun waarde van het koper tot deze van orichalcum.

Daar de grootte van de as en de dupondius ongeveer overeen kwamen, en alhoewel ze door hun kleur konden worden onderscheiden, toch werd, om hun verschil in waarde duidelijk te doen uitkomen, het type van de beeldenaar op de voorzijde gewijzigd, in die zin dat de dupondius steeds het heersershoofd vertoonde met een stralenkroon en de as, een al dan niet gelauwerd hoofd te zien gaf. De vrouwelijke afbeeldingen droegen hun buste rustend op een halve maan.

We kunnen in grote trekken aannemen dat deze muntwaarden en hun verhoudingen een 250 jaar gangbaar zijn geweest.

Daarna hebben zich menigvuldige muntontwaardingen voorgedaan en de *Denarius aureus* die onder Augustus ca. 8 gram woog, devalueerde onder Constantinus tot ca. 5,5 gram en kreeg toen de naam « *Solidus* ». De halve *Solidus* werd een « *Semissis* » en de 1/3 *Solidus* was gekend als « *Triens* » of « *Tremissus* ».

Onder Caracalla kwam voor de eerste maal een nieuwe quasi zilveren munt op de voorgrond: de *Antoninianus*. Deze woog oorspronkelijk iets meer dan 5 gram en had slechts 55% zilvergehalte.

De hoedanigheid van het metaal kwam toen dus ongeveer overeen met de *denarius* van Caracalla, die nog maar 3,4 gram woog. Zodus was deze nieuwe munt 1 1/2 *denarius* waard (?). Gemakkelijk herkenbaar was ze, niet alleen aan haar grijze, niet erg zilverachtige tint, maar de muntplaat was aanzienlijk groter en de beeldenaar van de heerser droeg, evenals bij de *dupondius*, een stralenkroon en de vrouwelijke beeldenaar de gekende halve maan.

De verhouding Aureus : *Denarius* : *Antoninianus*, die eerst 1 : 25 : 16 2/3 was, werd enkele jaren later opnieuw veranderd, en de Aureus werd 20 *Antoniniani* waard. Dus weerom een muntontwaardiging. Tegenwoordig zou men van « herwaardering » spreken... dat klinkt minder realistisch! Hier bleef het echter niet bij, want onder latere heersers werd de *Antoninianus* slechts uit koper vervaardigd en met een dun laagje zilver overtrokken.

Onder Diocletianus werd de goede zilveren *denarius* weer in ere hersteld, en werd dan ook wel eens « *argenteus* » genoemd.

Andere muntwaarden deden nog later hun intrede; de *Siliqua* of *Miliarenses*, ongeveer ter grote van een zilveren *Quinarius*, waren dunne zilveren muntjes onder de laat-Romeinse keizers.

Onder Nero zien we ook nog een « *Semis* », dat is een halve as. De as, de *semis* en de *quadrans* werden toen zowel in koper als in orichalcum aangemaakt.

Soms kwamen ook veelvouden van sommige munten voor, en deze zijn in de meeste gevallen zeldzaam. Zo kennen we bv. de *dubbele aureus* bij Augustus; de *Didrachme* (2 denarii) en de *Cistophorus* (3 denarii) voor de koloniën.

Onder sommige keizers, bv. in de periode van Hadrianus tot Commodus, werden veelvouden van sestertii geslagen, welke gemeenlijk in numismatische taal aangeduid wordt met de naam van « medaillon ». Dit waren dan gewoonlijk ook gedenkmunten bij zekere gelegenheden en in weinig aantal geslagen. Dus zeldzaam! Alhoewel ze geen gewone gangbare munt waren hadden ze toch een tegenwaarde die ging van 1 1/2 en 2, en soms meer dan 2 sestertii.

(1) De meningen zijn hierover enigszins verdeeld. Zie volgende werken.

A. *Antoninianus* is 1 1/2 *Denarius*.

- MATTINGLY & SYDENHAM, *The Roman Imperial Coinage*, 1923 blz. 29-30-31.

- Gert. BURFORD RAWLING, *Coins and how to know them*, 1908, blz. 134.

B. *Antoninianus* is 2 *Denarii*.

- Georg ELMER, *Verzeichnis der Römischen Reichsprägungen*, 1956, inleiding.

- SEABY, *Roman Coins and their values* 1954, blz. 9.

- ZADOKS & JITTA, *Muntwijzer voor de Romeinse tijd* 1962. blz. 10-69.

E. MOORS

Laten we niet eindigen voordat ook melding te hebben gemaakt van een klein bronzen « muntje », ter grote van de quadrans ongeveer, hetwelk in feite geen regelmatige omloop kende, de « Tessera ». Het droeg aan de voorzijde nooit de beeldenaar en de titel van de keizer, maar wel het gekende « S.C. », als bewijs dat het hier om een officiële aanmuntning ging. De rugzijde vertoonde steeds een allegorisch beeld, tzt. Mars, of Mercurius of Venus, enz. In feite kon het niet echt als een munt beschouwd worden, daar blijkt dat het voor verschillende doeleinden werden gebruikt, zoals bv. als toegangstiket voor de schouwburg, of als speelgeld, enz. De juiste periode dat ze in voege waren en de juiste bedoeling ervan zijn nog steeds onzeker. De stijl en de fabricatie zouden kunnen doen vermoeden dat deze zgn. « tesserae » meestal onder Domitianus voorkwamen en in kleiner aantal nog later tot onder Marcus Aurelius.

Tot daar dan de onderscheidene muntwaarden voor de eerste drie eeuwen van het Romeinse Keizerrijk. Later, nog voor de splitsing van het Romeinse Rijk in Oost en West, deden zich nog herhaaldelijk munthervormingen voor en kregen deze nieuwe munten nieuwe namen, waarvan sommige bewaard bleven onder het Byzantijnse Rijk (de follis). Maar dat wordt een andere geschiedenis!

R. TIMMERMANS

WIND- EN WATERMOLENS OP NOODGELD- EN BANKBRIEVEN (1)

Voorwoord : De laatste zestig jaren zijn er heel wat wind- en watermolens verdwenen ; ze worden overal zeldzaam. Wij behandelen slechts die molentypen welke voorkomen op de door ons genoteerde noodgeldbriefjes. Ze stammen uit twee door ons *geëxerperte* verzamelingen.

Al deze molens staan of stonden « in de Lage Landen bij de zee » : België, Duitsland i.z. Noord-Duitsland en Nederland. Het is opvallend voor Duitsland hoeveel steden en gemeenten een afbeelding kozen van hun dorps- of stadsmolen(s). Een getuigenis van ware heemverbondenheid en waardering van het verleden. Inderdaad de molens, zowel de graanmolens als anderen hebben in het economisch bestaan een belangrijke rol gespeeld in het volksbestaan.

Er zijn water- en windmolens. De houten windmolens zijn ouder dan de stenen. Een standaard- of standerdmolen is er een van

(1) Voor zover wij weten, bestaat in ons Genootschap, tot nog toe nergens een werkgroep met een algemene belangstelling voor papieren geld.

Wij suggereren plaatselijke werkgroepen in onze afdelingen : er is nog heel wat werk te leveren!

hout, zijn voet rust op vier gemetste blokken, en is soms met planken dichtgemaakt ('n gesloten standaardmolen). Door de buitentrap steekt een lange balk, die het mogelijk maakt de hele molen te draaien. Er zijn ook houten zes- of achtkantige molens, die op de grond rusten. In dat geval draait de kap met de wieken, zoals bij een stenen molen, om de wieken naar de wind te richten. Stenen windmolens hebben soms een stelling of gaanderij. De steunbalken rusten ofwel in de muur van het molenlijf ofwel op de grond. **Vooraf :** Landen en woonplaatsen volgen alfabetisch met een summier aanduiding van hun ligplaats — dan volgt de aard van het gebruikte papier, de druk en de afmetingen in centimeter — vervolgens een beknopte beschrijving van die zijde waarop de molen(s) voorkomt — ten slotte de waarde van het briefje en de datum van uitgifte.

Verkortingen : v/z = voorzijde ; k/z = keerzijde ; z.d. = zonder jaar of datum. Enkele malen vonden wij maand en jaar, soms slechts jaar vermelding.

België

1. SINT-LENAARTS - gemeente in de provincie Antwerpen - dik, wit papier - blauwe druk - 10,5 × 7 cm. - op de v/z zicht op de gemeente met de kerk, de vaart, akkers en weiden w.i. een houten standaardmolen - 50 centiemen - 31-12-1915.

Duitsland

2. BERLIJN - stad in Pruisen - grijs papier met droogstempel - meerkleurendruk - 10,5 × 5,5 cm. - op de k/z een rij windmolens op de heuvel Presnau (in 1822) waarbij twee houten achtkant-windmolens en drie standaardmolens - 50 pf(ennig) - 2.09.1921.
3. BERLIJN - id. - grijs papier met droogstempel - meerkleurendruk - 10,5 × 5,5 cm. - op de k/z zien wij een watermolen in een weidegebied (gedagtekend ± 1800) - 50 pf. - 9.09.1921.
4. BORDELUM - gemeente in Schleswig-Holstein - vuilgeel papier - meerkleurendruk - 9,1 × 6,1 cm. - op de v/z een hoge, achtkantwindmolen met gaanderij op een gemetselde romp - naast de molen staat het molenhuis en de schuur - 1 M(ark) - 31.03.1922.
5. BURGSTEINFURT - stad in Westfalen - wit papier - meerkleurendruk - 8,6 × 6,9 cm. - op de v/z een watermolen met twee houten raderen - 50 pf. - 1.01.1923.
6. CALCAR - stad in Rijnland - dun, wit papier - druk in sepia en rood - 9 × 6,5 cm. - op de v/z druk als en naar een oude koperplaat : een zicht buiten de poorten van de stad - we bemerken een gesloten standaardmolen tussen het kasteel en 'n heuvel - 50 pf. - 1922.

7. DALER - gemeente in Schleswig-Holstein (toen Denemarken) - lichtgroen papier - druk zwart - $9,1 \times 5,8$ cm. - op de v/z een typische houten standaardmolen gebouwd in 1770 en afgebrand in 1913, zoals bijgaande tekst ons leert - 50 pf. - 10.04.1920.

8. DÜLKEN - stad in Rijnland - bruin-grauwe onderdruk w.o. zwarte druk - $10,3 \times 6,6$ cm. - de v/z toont - als spotprent - het op-richten van de akademische standaardmolen - als kraanhaak bewijst de maansikkel hier goede diensten! - dat gebeurde 16.03.1824 - 75 pf. - 1.09.1920.
9. DÜLKEN - id. - bruin-grauwe w.o. zwarte druk - $10,4 \times 6,6$ cm. op de k/z zicht op de stad met stenen molenromp - rechts een gesloten standaardmolen van bijzonder model - in de stad zelf, hoog boven de huizen, een tienzijdige standaardmolen met puntdak! (de Dulkense Akademiekers moeten wel spuiters geweest zijn om zulk een fantaziemodel af te beelden - op de voorgrond, dus buiten de stadsagglomeratie zijn de leden van de Akademie op wandel - naar vermelding gebeurde dat op 16.04.1827 - 100 pf. - 1.08.1920.
- 10-11-12. DÜLKEN - id. - een reeks van drie briefjes - de k/z zegt ons dat ze dagtekent uit het begin van de grote inflatie - op het briefje 500.000 Mark met datum van uitgifte: 20.08.1923 - wit papier - druk blauw en lichtbruin - op de v/z in lichtbruine onderdruk een grote standaardmolen op een gemetselde gesloten voet.
- De keerzijde van deze drie noodgeldbriefjes naasten gelegd vormt een tafereel van $41,7 \times 9,5$ cm. naar een schilderij van Hans Deitens voorstellende feestelijkheden ingericht door de leden van de Akademie op het terrein rond de standaardmolen - we zien van deze op het schilderij slechts de blokken en

de steunbalken van de houten molen en enkele van de onderste trap treden. Veel deelnemers zijn toeschouwers terwijl anderen rond de molen rennen. Het onderschrift verklaart het ons: Der letzte Ritt um die Mühle = de laatste ronde, die om de molen gelopen wordt.

13. ECKERNFÖRDE - gemeente in Schleswig-Holstein - geel papier - veelkleurendruk - $9,4 \times 5,7$ cm. - op de v/z rechts een houten achtkantige windmolen - 50 pf. - 1921.
14. ELLERHOOP - id. - dun wit papier - druk zwart en groen - $9,95 \times 5,6$ cm. - op de k/z in silhouet een oude stellingmolen met hoge wieken onder een wolkendek - 50 pf. - 31.12.1921.
15. GRAAL - gemeente (badplaats) in Mecklenburg - Schwerin - wit papier - druk: blauw, geel zwart - $7,5 \times 5,5$ cm. - op de v/z een landelijk zicht nabij de duinen - we bemerken een houten achtkantwindmolen op een stenen onderbouw - 25 pf. (één uit 'n reeks Reutergeld) (?) - 31.05.1922.
16. GREVESMÜHLEN - stad in Mecklenburg - wit papier - druk blauw en zwart - $7,6 \times 5,8$ cm. - op de k/z een landschap met stro-daken w.i. het silhouet van een houten standaardmolen - 10 pf. - 30.04.1922.
17. GUHRAU - stad in Schlesien (bij Breslau) - geelpapier - druk: bruin, rood en zwart - 9×6 cm. - op de k/z het stadszicht van vóór 1759 - het jaar van de grote brand - op de voorgrond een houten standaardmolen - 50 pf. - z.d. - op het briefje komt ook de oude schrijfwijze van de stadsnaam: Gurau (18^e eeuw) in het Hertogdom Glogau.
18. GUHRAU - id. - geel papier - druk: zwart en rood - 9×6 cm. - op de k/z een stadszicht uit het midden van de 19^e eeuw - links een houten open standaardmolen en rechts minstens zes stenen windmolens - 75 pf. - z.d.
19. FRIESACH - stad in Brandenburg - wit papier - veelkleurendruk - $8,7 \times 5,8$ cm. - op de k/z 'n molenberg w.o. een houten standaardmolen op vier steunblokken - 50 pf. - november 1921.

(2) REUTERGEDLD: Fritz Reuter, geboren in 1810 te Stavenhagen in Mecklenburg, werd in 1833 wegens Staatsverraad en het uitgeven van verboden schriften ter dood veroordeeld. Friedrich-Wilhelm III (1797-1840), Koning van Pruisen, begenadigde hem en zette de veroordeling om in 30 jaren vestingstraf. Hij stierf kort na zijn invrijheidstelling.

Keller, auteur van menige bijdrage en boeken over bank- en noodbriefjes, leert ons dat Reuter over niet minder dan 70 Mecklenburgse steden en gemeenten schreef, meest in het plaatselijk dialect. Als hulde aan deze zo vruchtbare heemschrijver werden in 1922 in elk dezer 70 gemeenten een reeks van drie waarden: 10, 15 en 50 Pfenning noodgeldbriefjes uitgegeven. Deze noodgeldbriefjes dragen tekst van Fritz Reuter met aangepaste afbeeldingen.

Terechtiwijzigen en aanvullingen welkom!

20. HAGENOW - stad in Mecklenburg - wit papier - druk : geel en zwart - 7,7 × 5,6 cm. - op de k/z in silhouet naast rijpend graan, 'n standaardmolen, in de verte hoeven - 10 pf. - (Reutergeld) - 30.04.1922.
21. HAMBURG - Vrijstad - wit papier - veelkleurendruk - 8,6 × 5,8 cm. - op de k/z het havenzicht omstreeks 1800 met links op de wal een hoge stellingmolen - 50 pf. - 'n gelegenheidsuitgave van de sportvereniging Sint Joris - 1.09.1921.
22. HAMBURG - id. - wit papier - veelkleurendruk - 8,7 × 5,8 cm. - op de k/z een waterpartij met links de zeskantige stellingmolen - 'n zicht uit het begin van de 19^e eeuw - 50 pf. - gelegenheidsuitgave als n° 21 - 1.09.1921.
23. HAMBURG - id. - wit papier - veelkleurendruk - 9,5 × 7 cm. - op de v/z zicht op de oude stadswallen met stadspoort - in het panorama twee hoge windmolens - 1 M. - 31.12.1921.
24. HUBSYHOLZ - gemeente in Schleswig-Holstein - gelig papier - druk : zwart en bruin - 10 × 5,6 cm. - op de k/z zicht op een hoge, brede, houten, tienkantige windmolen - 50 pf. - 1.07.1921.
25. IDAR - stad in Oldenburg - wit papier - druk : zwart en mauve - 11,4 × 7,1 cm. - op de k/z 'n fotocliché van een watermolen voor een heuvelrij aan de Iderbach - 50 pf. - z.d.
26. KAPPELN - stad in Schleswig-Holstein - geel papier - meerkleurendruk - 9,5 × 6,5 cm. - op de k/z in een versieringspaneel een zeskantige stellingmolen - de stelling of gaanderij rust met palen op de begane grond - 25 pf. - 6.07.1920.
27. KEULEN - stad in Rijnland - grauwbrown papier - druk meerkleurig - 10 × 6 cm. - op de k/z een 18^e eeuwse soldaat op een rustbank nabij een vestingmuur - rechts zicht op een torenmolen d.i. een windmolen gebouwd op een verhoogde hoektoren van de stadmuur - 50 pf. - 12.01.1922.
28. KEVELAAR - gemeente (bedevaartplaats) in het Rijnland - wit papier - druk grijsgroen en zwart - 9,8 × 4 cm. - op de v/z in het midden een staande boer in oude plaatselijke klederdracht - als achtergrond een zicht op de gemeente met rechts de kerk en links een stenen windmolen - 25 pf. - 1.06.1921.
29. KREMP - stad in Schleswig-Holstein - wit papier - meerkleurendruk - 11,4 × 8,15 cm. - op k/z een zicht op de 16^e eeuwse stadswallen in die dagen waarop een achtkantige windmolen met gaanderij - 100 pf. - 1.10.1921.
30. LEER - gemeente uit Oost-Friesland - wit papier - druk rood en zwart - 10,5 × 7,5 cm. - op de k/z een houten achtkantmolen te zien, links in het landschap een brede watering - 75 pf. - 'n gelegenheidsuitgave van de Wehrmacht - 6.11.1921.
31. LEER - id. - bruin papier - druk : rood, groen en zwart - 9 × 6,3 cm. - op de v/z in een bebost landschap, aan de overkant van een waterloop de « Loga Mühle » een zeer hoge houten acht-

- kant op een gemetselde onderbouw (omwille van de beboste omgeving?) - 1 M. - oktober 1921.
32. LENZEN aan de Elbe - stad in Brandenburg - gelig papier - druk geel, groen en zwart - 9 × 7 cm. - op de k/z een watermolen met een buitengewoon groot, ijzeren rad - 50 pf. - z.d.
- 33-34. LÜNDERUP - gemeente (eens Deens) in Noord-Schleswig-Holstein - wit papier - veelkleurendruk - 10,55 × 7,8 cm. - op de k/z zicht op een hoge achtkantige stellingmolen staande te midden van het dorp - op de achtergrond radio-zendmasten - reeks van twee waarden van een zelfde type - 50 pf. en 1 M. - 1.04.1920.
35. MEMEL - Memelgebied in Oost-Pruisen - wit papier - meerkleurendruk - 16,45 × 11,4 cm. - op de k/z in het rechterpaneel een grote paltrok molen - een molen van bijzonder model - een zeldzaam type - ingericht als houtzaagmolen - hier staande bij de haven van Memel, grote uitvoerhaven van hout - noodgeldbankbrief van 75 Mark - 22.02.1922.
36. MENTERODA - gemeente in Saksen-Gotha - wit papier - meerkleurendruk - 9,7 × 7,1 cm. - op de v/z links een windmolen bij enkele hoeven - 50 pf. - 1.11.1921.
37. NEUHAUS - gemeente in het distrikt Hannover - wit papier - druk meerkleurig, overwegend groen - blauw en zwart - 9 × 7 cm. - op de k/z de silhouet van een brede stenen windmolen tussen twee gestyleerde boompjes - 50 pf. - februari 1921.
38. NEUNDORF - gemeente in Anhalt - dun wit papier - druk : zwart en groen - 9,3 × 6,8 cm. - op de v/z een dorpszicht met op de voorgrond de silhouet van een houten standaardmolen - 50 pf. - 1.09.1921.
39. NEUSTADT - stad in Hannover - wit papier - veelkleurendruk - 9,1 × 6,2 cm. - op de k/z een watermolen met een typisch ijzeren rad - 50 pf. - 20.08.1921.

40. NORDEN - id. - wit papier - druk : blauw en zwart - 8,4 × 4,2 cm. - op de v/z in een ovalen middenmedaillon in silhouet een stadszicht met drie windmolens - 25 pf. - 6.01.1921.

- 41-42-43. OELDE - stad in Westfalen - wit papier - druk : donker sepia - op de v/z rechts in een medaillon een stenen windmolen - een reeks van drie waarden van eenzelfde type - 40 pf. en 1 M. meten 9 × 6 cm. - 2 M. : 10,75 × 7 cm. - 7.12.1920.
44. QUERN - gemeente in Schleswig-Holstein - wit papier - beelkleurendruk - 8,9 × 5,45 cm. - op de k/z een achtkantwindmolen - 25 pf. - 30.09.1921.
45. RÖBEL - stad in Mecklenburg-Schwerin - wit papier - druk : grijs, geel en roodbruin - 7 × 5,1 cm. - op de k/z een achtkant-stellingmolen op een molenberg in een mooi landschap - 25 pf. - (Reutergeld) - 28.02.1922.
46. SONDERBURG - stad in Schleswig-Holstein - wit papier - veelkleurendruk - 9,5 × 6,5 cm. - op de k/z in een ovaal het silhouet van een hoge stellingmolen waarnaast het molenhuis en andere hoeven - tekst tweetalig : Deens en Duits - 50 pf. - 20.03.1920.
47. STARGARD - stad in Mecklenburg - Schwerin - wit papier - meerkleurendruk - 7,5 × 5,7 cm. - op de k/z in zijzicht een standaardmolen met een zeer lange staart (de balk die onder de molen uitsteekt om hem naar de wind te zetten) - 25 pf. - 30.01.1922.
48. STEINFELD - gemeente in Schleswig-Holstein - op het briefje zelf staat ook Steinfeld - wit papier - druk : zwart, rood en lichtbruin - 8,85 × 6,4 cm. - op de v/z het silhouet van een achthoekige windmolen en van enkele dorpshuizen - 25 pf. - 31.07.1920.
49. STEINFELD - id. - gelig papier - druk : lichtbruin, rood en zwart - 8,8 × 6,3 cm. - op de k/z in een medaillon een eer syntetische zeskantige dorpsmolen - 25 pf. - 31.07.1920.
50. STEINFELD - id. - wit papier - meerkleurendruk - 9 × 5,8 cm. - op de k/z links een hoog opgeladen oogstkar rijdt huiswaarts ; rechts in een grijsblauwig silhouet de achtkantige dorpsmolen - 75 pf. - 30.11.1921.
51. STRELITZ - stad in Mecklenburg - wit papier - druk licht- en donkerbruin - 7,6 × 5,4 cm. - op de k/z boven een horizont met links een houten standaardmolen en rechts een stenen molen - 10 pf. - (Reutergeld) - 31.05.1922.
52. SUCHSDORF - gemeente in Schleswig-Holstein - wit papier - veelkleurendruk - 9 × 5,5 cm. - op de k/z in een rond medaillon een hoge zeshoekige stellingmolen - ervoor het woonhuis en schuur - 25 pf. - 31.08.1921.
53. SÜDERBRARUP - id. - wit papier - druk : zwart en lichtbruin - 8,2 × 5,2 cm. - op de v/z zicht op de gemeente met de kerk en de hoge houten achtkantige windmolen - 50 pf. - 1920.
54. SÜLZE - stad in Mecklenburg - wit papier - druk zwart en oranje - 7,4 × 5,4 cm. - op de v/z lange houten loodsen ? - waarop ge-

- bouwd twee kleine windmolens van zeer bijzonder model - vermoedelijk houtzaagmolens met daaronder de stapelplaatsen - 10 pf. (Reutergeld) - 31.05.1922.
55. SÜLZE - id. - wit papier - druk : zwart en oranje - 10,8 × 7,3 cm. - op de k/z een zijzicht van de in vorig vermelde loodsen-stapelplaatsen, waarop zicht op één der kleine houtzaagmolens - 50 pf. (Reutergeld) - 31.05.1922.
56. TESSIN - stad in Mecklenburg - wit papier - meerkleurendruk - 7,4 × 5,6 cm. - op de k/z een zicht op de stad met links een hoge achtkantige stellingwindmolen - 25 pf. (Reutergeld) - 31.05.1922.
57. TWISTRINGEN - gemeente in Hannover - wit papier - veelkleurendruk - 10,7 × 7,2 cm. - op de k/z een maaiende boer voor een dorpszicht met kerktoren en een stene molen - 25 pf. - 28.09.1921.
58. UNNA - stad in Westfalen - groen papier - druk zwart - 5 × 3,6 cm. - het noodgeldbriefje ziet er inderdaad uit als een kaartje, het heeft afgeronde hoeken - op de v/z de stadswal waartegen en hoge stenen onttakelde stellingsmolen - 25 pf. - 4.03.1920.
- 59-60-61. VOJENS - gemeente in Schleswig-Holstein - wit papier - veelkleurendruk - een reeks van drie waarden : 25 en 50 pf. en 1 M. - 9,7 × 5,9 cm. - op de v/z links boven een hoge stellingmolen met ernaast het molenhuis - daar neven een ingeplante Deense vlag - z.d.
- WOLDECK - stad in Mecklenburg - wit papier - druk lichtbruin en mauve - 11,2 × 7,55 cm. - op de k/z een zicht op de stad - op de voorgrond rechts een zware houten standaardmolen op zeer lage steunbalken - 50 pf. (Reutergeld) - 31.05.1922.

Nederland

63. Bankbrief van 10 gulden, gedagtekend 4.03.1949 - dik wit papier met watermerk - druk blauw, de hoofdtint - 13,7 × 7,7 cm. - op de k/z in een landschap met een watering een hoge torenmolen met gaanderij (naar een schilderij van Ruysdael?).

Jos PITTOORS
Borgerhout

Jan DE LEY
Schoten

Van inflatie gesproken

Zoals na de eerste wereldoorlog, deden zich ook nu weer, in 1945-46, muntontwaaringen voor, o.a. in Griekenland, Roemenie en Hongarije.

Laten we even deze miljoenendans in laatstgenoemd land onder de loupe nemen.

In de geschiedenis van Hongarije was er een tijd, die dus nog niet zo ver af ligt, toen de armste man zijn bezit met biljoenen en quadriljoenen telde.

Op dat ogenblik kostte een artikel, waarvan de prijs in augustus 1939 één pengö bedroeg, 339.623 septiljoen pengö. Om dit cijfer te schrijven moet men op 339.623 niet minder dan 24 nullen laten volgen!

De laatste dag van de inflatie, 31 juli 1946, was één dollar 4.600.000 septiljoen pengö waard.

Dit astronomisch getal werd aldus geschreven:

4.600.000.000.000.000.000.000.000.000

R. TIMMERMANS

OVERZICHT VAN DE VLAAMSE AANMUNTING

In 1305 sterft Graaf Gwijde in gevangenschap en het is zijn zoon Robrecht die hem opvolgt. Van hem kennen we groten waarop een slot of een leeuw afgebeeld zijn alsmede Esterlains van Engels en Schots type. (Beeldenaar met profiel naar links gericht). Het is ook onder deze regering dat het eerste gouden geld zou geslagen zijn, zelfs nationaal, waaronder een Vlaamse « Mantelet » die echter nog niet teruggevonden is. Lodewijk van Nevers, zijn kleinzoon die na zijn dood Lodewijk van Crécy zal genoemd worden (hij sneuvelde in de slag van Crécy) volgt hem op. We kennen allen de twisten met Jakob van Artevelde, die ten andere groten laat slaan te Gent zonder de naam van de Graaf erop vermeld. Deze wrekt zich door van alle munten definitief de namen der steden weg te laten. Jan III liet eveneens groten slaan in overeenkomst met Jan van Brabant. Hier gebeurt een weinig bekend voorval: in 1343 brengt het parlement van Westminster de Engelse gouden munten in opspraak en beveelt het slaan van nieuwe munten zowel in Vlaanderen als in Engeland en die in beide landen in omloop zullen gebracht worden. Het betreft hier de « Nobel » en haar onderverdeling op naam van Edward III en die in 1345 zullen geslagen worden te Brugge, Gent en Ieper. Het heeft lang geduurd vooraleer men de Engelse van de Vlaamse munten kon onderscheiden maar heden kan men dit met zekerheid: Zo zien we b.v. op bepaalde munten volgende bijzonderheden: aan het inschrift dat steeds eindigt met de lettergreep HYB (Hybernië) merkt men soms dat de letters Y en B gescheiden zijn door een punt en op andere stukken neemt de beginletter E van EDWARDVS, de vorm aan van een letter G. Deze beide varianten zouden de munttekens zijn van de Vlaamse steden Brugge, Ieper en Gent.

Tenslotte zien we, onder Lodewijk Van Maele, de mooiste reeks munten verschijnen, voornamelijk wat het goud betreft, die de middeleeuwen ooit voortgebracht hebben: Stoel, halve Stoel, kwart

Stoel, Schaap, Franc à cheval, gehelmde Leeuw, kleine gehelmde leeuw, oude gehelmde Botdrager, Franc à pied en de nieuwe Stoel (het halve Schaap en de Royal zijn nog niet gevonden).

Onze voortreffelijke konfrater Mr. Franceschi trachtte ons ervan te overtuigen dat slechts het artistieke genie van Italianen uit LUQUES (stadje waarvan hijzelf afkomstig is) en die werkzaam waren in de Vlaamse muntateliers, aan de basis liggen van deze wonderbare numismatische schepping. Dit is wellicht mogelijk, maar toch zijn we zo chauvinistisch hem te vragen waarom de Italianen niet zelf dergelijke munten geslagen hebben. Naar onze mening moet het Vlaamse aandeel niet verwaarloosd worden want de gouden Royal, geslagen onder Lodewijk van Nevers en van een uitzonderlijke schoonheid, kwam eveneens tot stand zonder enigerlei hulp van de Transalpijnen.

De zilveren leeuw « botdrager » kende eveneens een enorm sukses en werd nagemaakt in Engeland en Westfalen, wat zeker getuigt van de ontzaglijke invloed die van Vlaanderen uitstraalde in die tijd.

De enige dochter van Lodewijk van Maele huwt met Filip de Stoute, Hertog van Bourgondië, waardoor Vlaanderen een erfdeel van dit huis wordt. Deze prins laat in Vlaanderen, behalve de gangbare munten voor Brabant, verscheidene munten slaan: Engel, halve Engel, dubbele groot en groot in zilver en dubbele mijten in billon. Later, na 1388, laat hij nog Nobels met onderverdeling met pasmunt aanmunten alsmede groten met onderverdelingen, met de leeuw op schild met wapens van Bourgondië.

Jan zonder Vrees (1405-1419) laat volgende soorten aanmunten vanaf 1407: dubbele, enkele, halve en kwart gouden écu's, zilveren groten alsmede mijten in billon. Voornoemde goudstukken en de dubbele groten zijn onvindbaar. Na 1410 laat hij gouden botdragers slaan, alsmede dubbele groten met overeenstemmende pasmunt in zilver. Deze laatste stukken, Cromsteert genaamd, naar de gekromde staart van de erop afgebeelde leeuw, waren zeer in trek. Na het vermoorden van Jan zonder Vrees te Montereau, wordt zijn zoon, Filips de Goede, de troonopvolger. Deze laat volgende gouden munten slaan: enkele, halve en kwart Nobels, botdragers, enkele, en halve Stoelen in zilver, de dubbele groten van bijeengebrachte écu's onder een botdrager, de Kromsteert en zijn onderverdeling, alsook de dubbele groot volgens hetzelfde type als de gouden Botdrager.

Deze prins, die in 1434 het grootste gedeelte der Nederlanden onder zijn herdersstaf had, bracht eenvormigheid in het aanmunten. Van dan af kent Vlaanderen een muntsoort eigen aan de Nederlanden (behalve onder de Staten van 1582 tot 1585); en zijn vlaamse geaardheid verdween sedertdien.

J. DE MEY

ECHO'S UIT DE WERELD VAN DE NUMISMATIEK

België

Na het intrekken van de stukken van 20 fr., type Mercurius, zijn er nog slechts in omloop gebleven voor het jaar - 1955

nederlands	3.212 ex.
frans	5.220 ex.

Het zilverstuk van 100 fr. 1950 nederlands, dat niet vermeld staat in het boek van Morin, werd nochtans te Antwerpen vertoond.

Gaat het hier soms om een proefslag?

Nederland

Muntslag - 1967 - van de Koninklijke Munt van Utrecht.

Nederland	7.000.000 ex.	1 Gulden
	18.000.000 ex.	25 Cents
	39.000.000 ex.	10 Cents
	25.000.000 ex.	5 Cents
	140.000.000 ex.	1 Cent
Suriname	400.000 ex.	25 Cents
	500.000 ex.	10 Cents
	400.000 ex.	5 Cents
	2.000.000 ex.	1 Cent
	met het jaartal 1966	
Ned. Antillen	250.000 ex.	25 Cents
	200.000 ex.	5 Cents
	850.000 ex.	1 Cent

Frankrijk

Uit oorzaak van de hoge zilverprijs zouden de 5 fr. stukken voor 1967 beperkt geslagen zijn tot 500.000 ex. Voor 1968 zouden er slechts 400.000 ex. voorzien zijn. Van 1969 af zullen deze stukken nog voorzien worden maar dan in cupro-nikkel.

Er werd ook beslist de zilverstukken van 10 fr. niet meer te slaan.

* * *

VREEMDE MUNTEN GESLAGEN TE BRUSSEL

Colombie

YEOMAN 44	5 Peso 1907	ook te Bogota geslagen
	5 Peso 1909	4.000.000ex.

Congo (Democratische Republiek van)

YEOMAN 1	10 Francs 1965	3.000.000 ex.
		geslagen in 1964
		+ 97.000.000 ex.
		geslagen in 1965

Egpyte

YEOMAN 4	40 Paras 1277	20.000.000 ex.
		geslagen in 1870
YEOMAN 12	1/4 Ochr-el-guerche 1293	800.000 ex.
		geslagen in 1903
YEOMAN 13	1/2 Ochr-el-guerche 1293	1.600.000 ex.
		geslagen in 1903
YEOMAN 16	5 Ochr-el-guerche	6.000.000 ex.
		geslagen in 1903
YEOMAN 17	Ochr-el-Guerche 1293	1.000.000 ex.
		geslagen in 1903
YEOMAN 18	1 Piastre 1293	100.000 ex.
		geslagen in 1903
YEOMAN 19	2 Piastres 1293	450.000 ex.
		geslagen in 1903
YEOMAN 20	5 Piastres 1293	600.000 ex.
		geslagen in 1903
YEOMAN 21	10 Piastres 1293	500.000 ex.
		geslagen in 1903
YEOMAN 22	20 Piastres 1293	50.000 ex.
		geslagen in 1903

Ethiopie

Levant Taler 1780

YEOMAN 55 (Oostenrijk)

3.145.000 ex.	geslagen in 1937
6.700.000 ex.	geslagen in 1938
431.500 ex.	geslagen in 1954
318.000 ex.	geslagen in 1955
200.000 ex.	geslagen in 1956
200.024 ex.	geslagen in 1957

De belgische slagen onderscheiden zich door een lichte ovale vorm van het stuk zoals de munten van de 18^e eeuw; de Levant-stukken van andere ateliers vertoonden deze bijzonderheid niet.

Euskadi (Baskische Republiek)

YEOMAN 1

1 Peseta 1937

6.000.000 ex.

2 Pesetas 1937

2.000.000 ex.

Vervolgt

***